

Dániel András, Somogyi Tamás: *Az égigérő lift*, 2020. Rendező: Somogyi Tamás, Dramaturg: Veres András, Tervező: Grosschmid Erik, Zeneszerző: Takács Dániel. *Ciroka Bábszínház*

Jászay Tamás

JÁTÉKOS MÁSVILÁGOK

Két vidéki bábszínház tavaszi bemutatójáról lesz szó ebben az írásban. Mindkét produkció ismeretlen, nem létező tájakra, két kisváros zárt közösségébe repíti ifjú nézőit, azonban a valósággal való bármilyen egyezés korántsem a véletlen műve. Ugyanis mind az Avaros fölé magasodó, (lehet, hogy) szörnyekkel teli Bibedomb, illetve Komor úr meg nem nevezett, az ő szemében a szürke minden árnyalatában pompázó városa is tartalmaz számos olyan vonást, amelyre elsősorban azért csodálkozunk rá, mert valahol, valamikor már találkoztunk vele.

Dániel András és **Somogyi Tamás** közösen jegyzi szerzőként az utóbbi által rendezett, a kecskeméti Círóka Bábszínházban bemutatott *Az égigérő liftet*, míg **Adamik Zsolt** saját, nagyszerű szörnyenciklopédiáját, a *Bibedombi szörnyhatározót* alkalmazta színpadra a békéscsabai Napsugár Bábszínházban, **Halasi Dániel** rendezésében. Az eredmény mindkét kortárs magyar ősbemutató esetében azért figyelemre méltó, mert több értelemben is elrugaszkodik a gyerekszínház bevett kliséitől. A kecskeméti előadás a szöveg mellett és helyett inkább a szürreális képek, laza képzettársítások és a zenei szerkesztés mentén építkezik, míg a békéscsabai szörnyinvázió sikerrel birkózik meg a lexikonszócikkek érvényes színpadi történeté átfomálásának lehetetlen feladatával.

Mosolyterápia

A jó mese tanítva szórakoztat, vagyis inkább szórakoztatva tanít. Amikor elmosolyodunk vagy akár hangosan felnevetünk egy-egy epizódnál, nagyon is komoly mechanizmus indul útjára: a pillanat jó esetben beég az emlékezetünkbe, így aztán az abban megfogalmazott tanulságokat könnyen tudjuk majd hasznosítani, amikor egyszer csak szükség lesz rájuk a saját életünkben. A jó mesének nem árt, ugyanakkor nem feltétlenül van hasznára a lineáris narratíva: ahogy a valóságban, úgy

a mesében is csak ritkán vezet nyílegyenes út a kezdőponttól a végkifejletig. Hagyatkozunk inkább a megérzéseinkre: az elágazásokat nem muszáj mindig követni, hiszen némelyikük zsákutca, de van olyan is, ami előbb kényelmetlen sikátorrá szűkül, hogy végül mégis egy napos, tágas térre vezessen.

Annak a városnak a topográfiája azonban, ahol *Az égigérő lift* című előadás főszereplője, Komor úr tengeti mindennapjait, még csak ennyire sem változatos. Ha a lakóhely, a milliő bármilyen mértékben is meghatározza habitusunkat, viselkedésünket és életszemléletünket, akkor egyáltalán nincs azon csodálkoznivaló, hogy élére vasalt antihősünk nevével összhangban nem a vidámság megtestestült szobra. Szürkés-barnás téglamintát követő, céltudatosan varázstalan paravánfalak útvesztőjéből áll ez a név nélküli helység: a láthatatlanul, hátulról mozgatott falak csukódnak és nyílnak, maguk közé zárják áldozatukat vagy éppen kilövik őt. Az egyenszürke falak ölelik körbe a címben forgó liftet, ami viszont mágikus hely, az oldalai úgy nyúlnak és változnak, ahogy kedvük tartja, a benne élő vagy belőle a szabadba szökő különös, bizarr, félelmetes és mulatságos lényeknek meg se szeri, se száma. De még mielőtt a lakótelepi dimenziókapu rejtélyes adottságait taglalnánk, kezdjük az elejéről. Dániel András és Somogyi Tamás meséje olyasmit pedzeget, amit magyar (báb)színpadokon nem nagyon szokás: a szerzők bátran elrugaszkodnak a hagyományos meseformától, már amennyiben a mesét szavakból, mondatokból, párbeszédekből, egymásra és egymásból következő epizódok sorából álló entitásnak képzeljük el. Sokszor mondogatjuk, hogy jobban kellene bízni a gyereknézőkben, elhinni, hogy nem kell nekik mindent megmutatni és elmondani, hiszen az eléjük rakott mozaikkockákat ők maguk is szépen egymáshoz tudják illeszteni. A kecskeméti premier messzemenőig számít (kiskorú) közönségére, amikor a szavakkal elmesélhető

Dániel András,
Somogyi Tamás:
Az égigérő lift, 2020.
Rendező: Somogyi Tamás,
Dramaturg: Veres András,
Tervező: Grosschmid Erik,
Zeneszerző: Takács Dániel.
Círóka Bábszínház

történetet csupán laza struktúrává redukálja, és mindazt, amit máskor és máshol beszéddel fejeznek ki, ezúttal képek és asszociációk, zenei motívumok és idézetek laza, mégis következetesen összeszőtt hálózataává növeszti. Ne értsen félre senki: az alkotók épp úgy tudják, mint a jelen sorok szerzője, hogy a báb eredendően vizuális, absztrakcióra, a képzelet át- és megmozgatására elsőrangúan alkalmas műfaj. Az, ami mégis meglepően jólesik *Az égigérő lift*et nézve, az arányok és hangsúlyok helyének alapos újragondolása.

Az előadás kerete valójában egy látványos fejlődés-, egyben késleltetett felnőttésváltástörténet. De ha valaki majd' egyórás terápiás ülésként határozza meg a látottak műfaját, az sem téved nagyot. Az égigérő lift valójában Komor úr elméjében siklik fel és alá, és bár néha megtorpan két emelet között, máskor meg olyan szintekre röpti, amelyekre legdurvább (rém)álmaiban sem gondolt volna, azért végül valahogy mégis megtalálja a helyét.

Szívesen mondanám, hogy Komor úr ritka visszataszító figura, de azért tud mindössze csak közepesen ellenszenves lenni, mert az **Ivanics Tamás** által megmutatott karaktert nagyon nehéz véresen komolyan venni, pláne félni és rettegni tőle. Pedig ő tényleg minden tőle telhetőt megtesz az első pillanattól fogva, a reggeli rutinjának része például a tusolás közben pajkosan felszálló szappanbuborékok kalapáccsal történő kipukkasztása. És ez még semmi: mellészélességgel vállalt életprogramja lesz a környezetében fellelhető mindenféle jókedv és kacagás kiirtása és végleges elfojtása. Változatos eszköztára is van mindehhez, a hahótárlató hálólótól a lufilappasztó kézfegyverig mindent bevet lakóhelye elszomorításának érdekében. Akkor miért nem vacognak a fogaim, amikor meglátom? Mert korán érezni, hogy ez a keménykalapos, karót nyelt, magányos figura olyan terheket hordoz, amelyeket semmi pénzért nem cserélnénk el vele.

Rövid, szinte filmes flashback repít vissza Komor úr gyerekkorába, ahol a nyúlfarknyi dialógokból világos lesz, hogy szülei nem foglalkoztak vele eleget, így aztán korán bezárkózott a világ előtt, és számára az egyetlen örömet mások örömének elrontása jelentette. Persze a labdázó gyerekek megfosztása

játékszerüktől, a csecsemő kezéből elcsórt cumisüveg, a szende szerelmespárt boldoggá tevő léggömb kiszúrása, vagy az eléjük szórt kiflimorzszát békésen szemezgető galambok elűzése még csak nem is sátáni kacajt vált ki Komor úrnál, hanem más, furcsa, beazonosíthatatlan hangeffekteket. Egy-egy jól sikerült, gonosz kis akciója végén hörög, sziszeg, fújtat – ez az ember ugyanis egyszerűen nem tudja, hogyan kell mosolyogni, azt meg végképp nem, milyen egy jóízű kacagás.

Mintha skatulyából húzták volna elő a világ szemében láthatatlan Komor urat (aki ha kicsit rémisztőbb lenne, Michael Ende *Momójának* szürke uraságaira hajazna): öltöny, mellény, nyakkendő és az elmaradhatatlan keménykalap alkotja állandó ruhatárát. Amikor a Liftkezelő (**Lendváczy Zoltán**) úgy dönt, hogy véget vet a vircsaftnak, megkezdődik Komor úr rettentően szórakoztató kálváriája. A hirtelen támadt szél lesodorja fejről a kalapját, így keveredik a fizika és a logika szabályainak nem engedelmeskedő épület (?) belsejébe, ahol a rejtélyes lift újabb és újabb próbatételeknek teszi ki a férfit.

A fő hangsúly a tanuláson van: tulajdonképpen nem történik semmi különös Komor úrral, csupán mindaz, amit ő elkövetett embertársai ellen, az visszahull saját fejére; igaz, kicsit újragondolva, átméretezve, megbolondítva. Mert valakit, akinek soha nem volt egy valamirevaló szülinapi zsúrja, egy hatalmas partival lehet leginkább zavarba hozni. Annál meg kevés rémisztőbb dolog történhet velünk, ha rossztetteink szereplői, legyenek azok beszélni nem tudó madarak vagy ártatlan kisgyerekek, egyszer csak visszatérnek, hogy bosszút álljanak az őket ért sérelemért...

A kör lassan bezárul, az előadást szépen szervezik a megfelelések és párhuzamok (vizuálisan is: **Grosschmid Erik** a tervező). Ebben komoly szerep jut **Takács Dániel** változatos, szinte állandóan szóló zenéjének. Az ütemes gépzenétől a klasszikus zongorafutamokon át a kellemes szalonzeneig ível a zenei panoráma, ami formát és ritmust ad az egymást pörgősen követő színpadi történéseknek. Ivanics Tamás Komor ura egyik döbbenetből esik a másikba, miközben akrobatikus rátermettséggel

igyekszik alkalmazkodni a kaleidoszkópszerűen változó újabb és újabb kihívásokhoz.

Ez egy olyan előadás, amit szívem szerint egyszer hátulról, a takarásból is végignéznék: a paravánok között, mögött és előtt **Dénes Emőke, Krucsó Júlia Rita, Szőrényi Júlia** és Lendváczy Zoltán óramű pontossággal teremt hiánytalan világot a liftfülke köré. Érezni az olykor teljes örületbe forduló jelenetekben, hogy a színészek improvizációi, ötletei nélkül nem tudták volna megvalósulni. A töredékes, mert sok részletet villanásnyi időre mutató dramaturgia felnőttként nagyon is működik; a gyerekek reakciói alapján az a benyomásom, hogy tőlük sem idegen ez a gondolkodás (dramaturg: **Veres András**).

Az epizodikus szerkesztésű előadásban van egy olyan szál, ami már első feltűnésekor tartósabbnak, fontosabbnak tűnik a többinél. A mesekönyvet bújó lány Savanyilla hercegnőről olvas, akit képtelenség

felvidítani, és aki előadáshosszat hiába keresi azt a fiút, aki képes őt megnevettetni. A jó mesének persze az is ismérve, hogy végül minden jóra fordul benne: az újdonsült pár hosszú, kacskaringós utat bejárva ugyan, de végre egymásra talál, hogy ezután megosztozzon a már nem is annyira szürke bőröndnyi vidámságon.

(Dániel András – Somogyi Tamás: *Az égiségérő lift*. 2020. február 15. Rendezte: Somogyi Tamás. Círóka Bábszínház)

Szörny leszek, ha nagy leszek

Mindig azt hittem, hogy túloz a mondás, miszerint még a telefonkönyvből is lehet jó színházi előadást csinálni. De miután láttam, hogy egy tisztességes szörnyhatározó is képes működni a színpadon, már nem kételkedem.

Dániel András, Somogyi Tamás: *Az égiségérő lift*, 2020. Rendező: Somogyi Tamás, Dramaturg: Veres András, Tervező: Grosschmid Erik, Zeneszerző: Takács Dániel. Círóka Bábszínház. Fotók: Círóka Bábszínház

Adamik Zsolt: *Bibedombi szörnyhatározó*, 2020. Rendező: Halasi Dániel, Tervező: Mátravölgyi Ákos, Látványtervező: Hanga Réka, Zeneszerző: Dés András, Koreográfus: Fosztó András

Persze ez az első kérdés: Adamik Zsolt és **Hanga Réka** 2014-es, máig népszerű, rangos díjakkal és jelölésekkel elismert, kézreálló kis kötetének, a *Bibedombi szörnyhatározó*nak mi keresnivalója van a bábszínpadon? A témával most ismerkedők kedvéért mondom, hogy egy valóságos enciklopédiáról beszélünk, amiben ábcérendben követi egymást minden lehetséges és lehetetlen szörny (vö., mondjuk, Borgestől a *Képzelt Lények könyvével*). Nincs benne se sztori, se cselekmény, helyette viszont vannak emlékezetes, mulatságos és amúgy tényleg félelmetes figurák, akikben a legfőbb közös vonás – az őket megteremtő, zabolázhatatlan írói és nyelvi fantázián túl – az, hogy mind Bibedombon laknak. Vagy nem: az Avaros nevű városban élő emberek közül nem mindenki hisz ám abban, hogy a fölöttük terpeszkedő Bibedomb rejtélyes kreatúrák gyűjtő- és lakóhelye.

Na tessék, már be is sétáltam a csapdába: hiába gyözködném magamat, meg főleg a kedves olvasót, hogy nincs itt összefüggő narratíva, a precíz lapalji jegyzetekkel, vérezen komoly bibliográfiával felszerelt alfabetikus szörnyhatározó figyelmes forgatója korán felfigyel a szócikkek között feszülő láthatatlan szálakra, azaz visszatérő szereplőkre, ismétlődő szituációkra, a bibedombi történelem írásban is megörökített jeles eseményeire. Szóval mégis és mégsem: nem állítanám, hogy az anyag önmagában színpad után kiáltott volna, de – és itt gombolyodhat egy újabb szál a mesében – miután 2019-ben a békéscsabai VI. Bábos Drámaíró Versenyen Adamik Zsolt író és Halasi Dániel rendező is a meghívottak között szerepelt, alighanem minden részlet kezdett a helyére kerülni, és közel egy évvel később az ő együttműködésükből és még sok-sok alkotótárs közreműködésével ősbemutató született. Az író maga írta színpadra könyvét, meglehetősen kezűgyességgel bogozgatva ki a fent említett, a kötetben megpedzett lehetséges történet-szálakat. A szerző tehát nem a sorok közül olvasta ki a történetet, inkább középük írta azt, eközben rugalmasan

növelve a legendáriumot, tágítva a sajátkezüleg gyártott mitológiát. Érezni vélem ugyanakkor a kint, amit az okoz, hogy némely, még oly nagy műgondtal kifundált szörnyeteget kénytelen volt futni hagyni, egészen egyszerűen azért, mert a színpadnak mások a szabályai, mint egy színes-szagos mesekönyvnek. Meg persze nyilván az igazán izgi alakok kerülnek fókuszba, bár – mint látni fogjuk – az, hogy ki tud érvényesen jelen lenni szörny- és/vagy emberbőrben, erősen színészi felkészültség és rátermettség kérdése is.

Első hallásra az a benyomásom, hogy az a fajta virtuóz nyelvi hajlékonyság, ami Adamik könyvét felnőtt fejfel is delikát olvasmánnyá teszi, tompítva őrződött meg a színpadi verzióban. Érthető is ez: egy könyvben – főleg egy ilyenben, ahol előre- és hátrautalások, ki- és beszólások löknek be a bibedombi labirintusba (és akkor a borítóból hajtogatható térképről még egy szót sem szóltam!) – könnyen lapoz ide meg oda az ember, ízelgeti a szavakat, élvezkedik egynémely mondatokon. Ugyanakkor egy gyerekeffel, gyerekesttel tán kissé hosszúnak is tűnő egyórás előadás kénytelen egy

Adamik Zsolt: *Bibedombi szörnyhatározó*, 2020. Rendező: Halasi Dániel, Tervező: Mátravölgyi Ákos, Látványtervező: Hanga Réka, Zeneszerző: Dés András, Koreográfus: Fosztó András. Fotók: Varga Panka

pontosan kijelölt vágányon haladni. Na jó, kis kitérők azért még beleférek.

És pontosan ez történik Békéscsabán. **Dés András** csengő-bongó, fülbemászó nyitánya, később meg az atmoszférateremtő, a sötét pillanatokba is fényt csempésző zenéje az előadás fontos összetevője, ahogy **Fosztó András** tömeget építő és hullámozgató koreográfiája is. Úgy sejtem, nagy élmény lehetett a könyvet illusztráló Hanga Rékának „élőben”, de legalábbis három dimenzióban köszönteni a maga álmodta alakokat: Kisujj néni, a Vérsziráf, a Hűjeti vagy a Betüti erősen hajaz könyvbéli másaira. Igaz, a nem ritkán esetlen, bumfordi, csupa kéz vagy láb figurákat inkább meggyömöszölné az ember, mint-hogy rettegjen tőlük. **Mátravölgyi Ákos** szigorú, egy-ségesítő keretbe foglalta a látványvilágot: a színpadot többméteres átmérőjű karika öleli körbe, ezen, illetve ezen belül és ekörül zajlik a bibedombi szörnyvadászlat. A könyvből ismerős házak félemlerő nagyságúra növelve töltik meg a teret, ha a város fölé libbenünk, kék lepedőfelhők borítják be a teret, de a karika-karima is képes le s fel mozogni, újabb térszertekeket játéka hozva.

A könyvtől változatlanul megörökölt cím ellenére nem szörnyletárt nézünk, hanem komoly és vesztélyes kalandok sorát. Miután úgy-ahogy megismerjük a város jellegzetességeikkel együtt is eléggé átlagos, ergo nem nagyon érdekes lakóit, végre ráfordulunk a szörnykörútra. Akarom mondani a Szomoró Dezső útra, utcára, térre és síkatorra, merthogy itt minden közterületet arról a szomorú nevű íróról neveztek el. (Itt se lennék postás.) A helyi, ház alakú hajóval vagy inkább hajó alakú házzal közlekedő szörnycsősz, Talicska bácsi (**Czumbil Őrs** egy vén tengeri medve hanghordozásával kelti életre a rá némileg emlékeztető bábót) menti a mentendőket, mégis tanácstalan, amikor feleségét rabolja el egy titokzatos, se alakja, se formája szörny. Az áldozattá lett Kisujj néni **Csортán Erzsébet** joviális típusnéniként hozza: inkább értem, semmint átérzem az eltűnése miatt érzett mély aggodalmat.

Persze hogy gyerekek kellenek a világ rendjének helyrebillentéséhez: egy lány és egy fiú, de – és ez igazán kedvemre való – mégis inkább egy bátor lány. A Bibedombra majdhogynem véletlenül keveredett Rozi

és ott élő, háromlábú barátja, Qurkegány között különös erőviszonyok működnek. A családi hagyomány miatt mindenáron szörnyvé válni akaró Qurkegányt **Biró Gyula** sírós hangú, mérsékeltlen heroikus, na jó, igazából gyáva, lelke mélyén mégis vagány kisfiúnak mutatja. A tulajdonképpeni főszereplőt, Rozit **Kis Veronika Anna** alakítja. A lány ál-mában talál rá a fogós feladvány jó megoldására: a kíváncsi és áldozatkész kislánynak egyelőre csak a körvonalai látszanak, olykor mintha a szöveg is kifogna a színésznőn, ami erősen halványítja az amúgy jól megírt karakter erőnyeit.

De egy szörnyhatározóban mégis a szörnyek a leg-lényegesebbek, és belőlük aztán igazán bőséges itt a kínálat. Van, akinek igazán jól áll a szörnylet: **Soós Emőke** melankolikus, szétfolyó Búmanója, két lábon járó Eperfagyija után a melák és tohonya Hűjetije teszi fel az i-re a pontot. A fül mögül előbukkanó, bosszúságból születő tuskugebacsokból épülő monstnum megjelenése hatásos és váratlan: ha Avaros lakói látták volna a *King Kongot*, legalább nagyjából képben lennének, mi vár rájuk. **Balázs Csongor** a rettenetes Japakobluk képében való megjelenítése tervezői-rendezői telitalálat: legyen szó gyerekről vagy felnőttéről, nincs is annál félelmetesebb, amit nem látunk, csak egyértelműen érezzük a jelenlétét. Egy mesének mégis muszáj, hogy jó vége legyen: a szem-et-szívet dermesztő fénycsóva mögött nagyon is esendő lényecske lakik, akin inkább nevetni kell, mint félni tőle. **Gyarmati Éva** és **Rákóczi Antal** Avaros számos, szörny és ember alakú epizodistáját mozgatja: szerény becslésem szerint is vagy négyezer-öt-ször annyi szerep van, mint ahány szereplő, szóval minden szorgos kézre szükség van.

A *Bibedombi szörnyhatározó* színpadi adaptációja komoly vállalkás. Adamik Zsoltnak azért, mert nem egyszerűen lemásolja, hanem kiegészíti és tovább gondolja az egyszer már sikeres receptet. Halasi Dánielnek azért, mert jó érzéssel és ízléssel teremt és tart rendet Avarosban. És az alkotók legfontosabb üzenete is pontosan átjön a rivaldán: ne féljünk a semmitől!

(Adamik Zolt: *Bibedombi szörnyhatározó*. 2020-02-08. Rendezte: Halasi Dániel. Napsugár Bábszínház.)

Adamik Zsolt: *Bibedombi szárnyhatározó*, 2020. Rendező: Halasi Dániel, Tervező: Mátravölgyi Ákos, Látványtervező: Hanga Réka, Zeneszerző: Dés András, Koreográfus: Fosztó András

A Bibedombi szörnyhatározó előadás alkotói, szereplői

PLAYFUL OTHERWORLDS

The author of this article analyzes the spring performance of two Hungarian puppet theaters outside of Budapest. Both productions transport their young viewers to unknown, non-existent landscapes where they enter closed communities in two small towns. However, any convergence with reality is by no means a coincidence. For just this reason, we are amazed at this world since we know we have encountered it sometime and somewhere else.

At the Círóka (Caress) Puppet Theater in Kecskemét presented *The Elevator to the Sky*, while the *Bibedomb Monster* was performed by the Napsugár Puppet Theater in Békéscsaba. Both contemporary Hungarian premieres were remarkable because they deviated in significant ways from the usual clichés of children's theater. The performance in Kecskemét uses surreal images, loose association of ideas and musical editing alongside and sometimes instead of text, while the monster invasion in the Békéscsaba production successfully coped with the impossible task of transforming dictionary entries into stage history.